

A NAGY PERESKEDÉS

Gróf Sztáray Antal öröksége a Sztáray–Zichy–Apponyi perben 1893–1899

1893. augusztus 29-én, életének ötvennegyedik, várpalotai földbirtokosságának tizenhetedik évében, a zemplén megyei Nagymihályiban elhunyt a magyar reformkor egyik meghatározó konzervatív politikusának Sztáray Albertnek a fia, Sztáray Antal. Az elhunyt gróf az ország egyik legtekintélyesebb családjából származott, a századvégi Magyarország társadalmi és politikai elitjének majd minden meghatározó csoportjával összeköttetésben, illetve rokonságban állott.

Az 1843-ban elhunyt édesapa háromszor nősült. Első feleségétől leszármazottak nem maradtak, második felesége, Károlyi Franciska grófnő, akitől Sztáray Júlia (férjezett nevén gr. Apponyi Györgyné, gr.Apponyi Albert és gr.Apponyi Georgina édesanyja) és Sztáray Zsófia (férjezett nevén gr.Apponyi Gyuláné, gr.Apponyi Lajos és gr.Apponyi Antal édesanyja) nevű gyermekei születtek.

Harmadszor megnősülve, feleségül vette Waldstein Mária grófnőt akitől két fiúgyermek született, Sztáray László és 1839-ben Sztáray Antal.

A gyermektelen Sztáray Antal még életében gondoskodni kívánt arról, hogy halála esetén felesége és a család megfelelő módon és vita nélkül juthasson hozzá jogos örökségéhez, így még 1888 szeptemberében egy igen részletes végrendeletet készített, amelyet egy rövid kiegészítéssel 1890-ben közjegyzői letétbe helyezett.

Sztáray halálát követően a végrendeletet 1893.szeptember 2-án bontották fel és hirdették ki. A magyar arisztokrata Sztáray Antal végrendelete e műfaj valóságos gyöngyszemeként maradt az utókorra:

„...keresztény alázattal és bizalommal ajánlom lelkemet az Örök Isten kegyelmébe, irgalmába! – azon nyugodt öntudattal, hogy egész életem üdvözítő vallásom iránti hűségem, hazám iránti kötelességem teljesítése, rokonaim és barátaim iránti áldozatkészségem, amennyire kitelt, megértetett és mondhatom azt, hogy életemben a "noblesse oblige"-t mindvégig gyakoroltam! ha valakinek tudtom, akaratom nélkül ártottam volna, keresztény alázattal megkövetem őt...hálát mondok a Mindenható Istennek mindazon kegyeiért melyekkel engemet életemen át megáldott! fentartott és soha el nem hagyott! – és keresztény alázattal kérem, hogy az örök üdvösség részesévé tegyen! bűneimet megbocsássa! – és hibáim és vétkeimet atyai elnézéssel vegye – végtelen hálát adok neki azon kimeríthetetlen kincsért, melyet vallási hitem szilárd voltában találtam...rokonaim, barátaim, vadásztársaim és felebarátaim em-

lékébe ajánlván magamat, köszönetet mondok nekik az irántam tanusított szeretetük, barátságuk és jóindulatukért, melyekkel tudtommal és akaratommal soha vissza nem éltem – és ha netalán mégis valakit megsértettem, ezt csupán emberi gyarlóságomnak tulajdonítva – megszánva bocsánatot kérek! És kibékülve a Mindenható Istennel és felebarátaimmal nyugodtan távozhatok egy jobb hazába!”¹

A végrendelet rendelkező része a Sztáray-örökség két legnagyobb értékű darabjára, a nagymihályi és a várpalotai uradalomra vonatkozóan részletes utasításokat tartalmazott. Sztáray a nagymihályi uradalmat még 1865-ben, közvetlenül édesanyja, Waldstein Mária elhunytát követően, vette saját kezelésbe. Az adósságokkal és perekkel megterhelt birtokot Sztáray néhány év alatt tehermentessé, majd virágzóvá tette. Az 1870-es évek elejére a nagymihályi uradalom területét – többek között a nagybátyjától, Waldstein Jánostól vásárolt zempléni földekkel – az eredeti 17 ezer holdról 33 ezer holdra növelte és jövedelmezőségét is tetemesen megnövelte.

1893-ban a nagymihályi uradalomhoz tartozott többek között, a Topolya, Petrócz, Nagy- és Kis Zalacska, Klocskó, Kuszin, Jósza, Hliviscse, Kis- és Nagy Gézsény puszta, Verbócz, Nagymihályi községekben, és Sátoraljaújhely város területén található birtoktestek.

A nagymihályi uradalom teljes tulajdonjogának megszerzése fejében fivérével, Sztáray Lászlóval egy olyan „osztályos egyezsége” lépett, mely szerint meghatározott összegű évjáradékot biztosított testvérbátyjának.

Az értékes nagymihályi uradalom általános örököseivé oldalági rokonait, elsősorban a pozsonyi Sztáray Sándor cs.és kir. főhadnagyot, másodsorban Sztáray Gábor ung megyei főszolgabíró, harmadsorban Sztáray István országgyűlési képviselőt jelölte meg.

Az örökösök részére az örökségi jogot illetően a végrendelet két korlátozást tartalmazott:

Egyrészt örökségükhöz az Ung és Zemplén megye területén fekvő Sztáray birtokok hitbizománnyá alakítása után juthattak hozzá. A Sztáray hitbizomány megalakítására a végrendelet egy éves határidőt szabott meg és egy bizottságot jelölt ki, amelynek vezetésére gr. Batthyány Lajost Győr vármegye főispánját kérte fel. A végrendelet arra az időtartamra, amíg a kijelölt bizottság a nagymihályi uradalom vagyonleltárát összeállítja és a hitbizományt véglegesen megalapítja, a hitbizomány leendő vezetője az elsőszülött örökös számára bőkezű évjáradékot tartozott biztosítani.

Az örökagyás másik megkötése az volt, hogy az öröklés teljessége kizárólag Sztárayné halálával következhetett be. Az özvegy életében az Ung és Zemplén me-

¹ Štátny Oblastný Archív v Prešove. S.M. Testament gr. Antona Sztáraya dedičské spory-nároky 1893–1900. 41/1893

gye területén fekvő összes Sztáray tulajdon feltétlen haszonélvezeti jogát és „korlátlan kormányzási szabadságát” az özvegy birtokolta.

De ezen túl is, a végrendeletnek egyik legfontosabb intenciója az volt, hogy Sztáray özvegyének anyagi biztonsága élete végéig biztosított legyen. Ahogy a végrendelet fogalmazott, „belső ohajomnál fogva, hogy gyermektelen helyzetemben főleg szeretett kedves feleségemnek, ki irántam való szeretete, ragaszkodása és támogatása által engemet végtelenül boldoggá tett, és örökre lekötelezett, -nyugalmas özvegyi jövőt biztosítsak -illetőleg az ő jövőjére nézve is kihatással bíró -minden földi és anyagi gondjaimnak lehetőleg már mostani rendezése és intézése által az irányában oly mélyen érzett szeretetemet, elismerésem és hálámnak maradandó kifejezést adjak...”²

Sztáray rendelkezései szerint, özvegye a nagymihályi uradalomra nem egyszerűen élethosszig tartó haszonélvezeti jogot szerzett, de a birtok bevételeiről és kiadásairól „senkinek és sohasem tartozik számadással”, sőt kikötötte hogy abban az esetben, ha feleségét bármelyik örököse perrel megtámadná, az illető örökös „általános vagy utóörökösi és az örökséghez minden jogát feltétlenül és örökre elveszti”.³

A Sztáray örökség másik jelentékeny részéről, a várpalotai uradalomról a végrendelet külön intézkedett. 1893-ban a várpalotai uradalomhoz Várpalotán kívül Öskүн, Vilonyán, Szent-Istvánon, Csószpusztán, Inota pusztán, Csernyén és Isztiméren fekvő földbirtokok tartoztak.

A végrendelet kijelentette, hogy a várpalotai birtoktest a „fenntebb érdekelt örökséghez egyáltalán nem tartozik” s azt a komárom megyei Zichy Gábor grófra és fiú örököseire hagyja, két kikötéssel:

Egyrészt, az uradalmat terhelő összes költséget – a kölcsönvételekkel, a kegy-és nyugdíjakkal, alapítványokkal, öröklési illetékekkel – Zichy Gábor tartozott viselni, úgy, hogy özvegy Sztáraynének jogában állt a kastélyból és az uradalom egész területéről bármely ingóságot Sztáray halálától számított három hónapon belül elvinni és azt kizárólagos tulajdonává tenni.

Másrészt, az örökagyó a Sztáray Ruth Flórával⁴ szemben fennálló százezer Ft-os végrendeleti kötelezettség kifizetését is a várpalotai örökös feladatává tette, oly módon, hogy azt az uradalom átvétele és a végleges birtokba lépést megelőzően, készpénzben fizessék ki a grófnőnek.

² Ugyanott.

³ Ugyanott.

⁴ Sztáray Ruth Flóra Sztáray Antal testvérbátyjának, Sztáray Lászlónak a leánya. Mivel Sztáray László 1876 szeptemberében Londonban elhunyt, ezért az Angliában élő Sztáray Ruth Flórára szálltak azok a kedvezmények, amelyet a két fivér a nagymihályi birtok tulajdonjogának rendezése kapcsán kötött. Így Sztáray Antal vállalta, hogy végrendeletében a mindenkori Sztáray hagyatékából százezer Ft hozományt a megfelelő kamatokkal biztosít Sztáray Ruth Flórának.

Sztáray végrendelete a nagymihályi és a várpalotai uradalomra vonatkozó rendelkezései mellett egyéb ügyekben is intézkedett. A nagymihályi katolikus plébánia javára alapítványt hozott létre, Nagymihályon jelentékeny pénz- és tűzifa támogatással kisdédóvót alapított, valamint az összes Sztáray birtokon a helyi szegények közt szétosztandó nagyobb pénzösszegről rendelkezett.

Az elhunyt kívánságának megfelelően hozzákezdtek a családi sírbolt építéséhez, közben 1893. szeptember 1-én lebonyolították a temetést. Sztáray Antal végső búcsúztatásának és nagyszabású temetésének költségei megközelítették a háromezer Ft-ot, csak az elhunyt koporsója hatszázötven Ft-ba került. A halotti jelentést ezer példányban nyomtatták ki és természetesen külön gyászjelentés készült a Főrendiháznak és a Nemzeti Kaszinónak.⁵

Ekkoriban úgy tűnt, hogy a végrendelettel kapcsolatban semmiféle bonyodalom nem merül fel. 1893 szeptemberében Sztárayné a végrendelet gyakorlati végrehajthatóságának érdekében az illetékes hagyatéki bíróságtól kérte a hagyaték felleltározását. A Nagymihályi Járásbíróság a kérésnek helyt adott, elrendelte a teljes hagyaték leltározását. A határozat szerint a leltározás foganatosítása iránt „...a várpalotai uradalomra nézve a veszprémi kir. járásbíróság rendeltetett ki.”⁶

Időközben a Sztáray birtokkal kapcsolatban állók közül többen is sürgették a tulajdonviszonyok mielőbbi végleges rendezését. Sztárayné ügyvédje útján a végrendeletben érintett összes örökshöz nyilatkozatot juttatott el, amelyben minden érintettet felkért a végrendelet érvényességének elismerésére. Az Apponyi Albertnek elküldött nyilatkozattervezet megfogalmazásában „...a Végrendeletet egész terjedelmében, – illetve annak minden – akár reám, akár másokra vonatkozó intézkedéseit – a magam részéről – jogérvényesnek tekintem – belenyugszom abba, – hogy a nevezett b.e.örökagyó nagybátyám hagyatéka, a fent érdekelt „Végrendelete” alapján és értelmében, az illető végrendeleti örökösök és hagyományosok részére – bíróilag beszavoltassék, illetve jogérvényesen átadassék.”⁷

1893 szeptemberében Zichy Gábor a várpalotai birtok végrendelet szerinti örököse, levelet intézett Sztáray özvegyéhez, melyben kifejezte óhaját, hogy a végrendelet alapján a várpalotai uradalmat késedelem nélkül birtokba vehesse. Kérése nyomán októberben özvegy Sztárayné Várpalotára utazott, ahol a maga részére megtartani kívánt ingóságokat kiválasztotta, becsomagoltatta, a többit pedig az ott tartóz-

⁵ Štátny Oblastný Archív v Prešove. S.M. Testament gr. Antona Sztáraya dedičské spory-nároky 1893–1900. 50–51/1893 (Istenben boldogult méltóságos Sztárai Antal úr temetkezésén felmerült kiadások és a Kimutatás a temetésről és a sírbolt építéséről.)

⁶ Ugyanaz.

⁷ Štátny Oblastný Archív v Prešove. S.M. Testament gr. Antona Sztáraya dedičské spory-nároky 1893–1900. 69/1893

kodó Haidinger Ágoston várpalotai gazdatisztnek átadta. Minderről levélben is értesítette Zichy Gábort, s egyúttal sok szerencsét kívánt neki várpalotai működéséhez.

Úgy látszott, minden az örökgyó kívánságának megfelelően alakul.

1894 tavaszán azonban az örökösödési eljárásban nem várt fordulat következett be. A Sztáray Antal második házasságából származó Sztáray Zsófia, férjzett nevén gróf Apponyi Gyuláné, előbb az 1894. április 24-én tartott hagyatéki tárgyaláson, majd május 15-én a Nagymihályi Járásbíróságon, egy u.n. folyamodással megtámadta a végrendeletet, amelynek „érvényességét ennek úgy külső, mint belső hiányainál fogva el nem ösmerheti” s emiatt a teljes hagyatékra zárlat kimondását kérte.⁸

Apponyiné kezdeményezésének legfontosabb érve szerint, mivel az özvegy kizárólag a végrendelet s nem a törvényes leszármazás alapján kívánt az örökséghez hozzájutni, így a végrendelet intenciói szerint az örökséget megalapozó végrendelet bírói elismeréséig semmiféle jog nem gyakorolható. A folyamodás érvelése szerint, ráadásul külön veszélyt jelentett, hogy az özvegy „a hagyaték állagának kezelésére és gondozására hivatva és képesítve nincs” s a hagyaték jelentékeny része nem az ő kezében van, hanem Zichy Gábor tetteles birtokában, „márpedig senki sem állíthatja, hogy gróf Zichy Gábornak akár a tételes törvény, akár a megtámadott végrendelet alapján jogcíme lenne a birtoklásra.”⁹

Az Apponyiné által kezdeményezett megismételt zárlati igényről a Nagymihályi Járásbíróság 1894. október 20-án nyilvános hagyatéki tárgyalást tartott. Az özveget a Sztáray család régi ügyvédje, a végrendelet összeállítója Barna Bertalan képviselte, aki pontról pontra igyekezett cáfolni Apponyiné érveit. Megállapította hogy „judikatúránkban nincs rá példa, hogy bíróságaink ettől eltértek volna, avagy azzal ellenkező, illetve olyan kísérletnek tért engedtek volna a mely az özvegy haszonélvezeti és megtartási jogának bármilyen ürügy alatti megghiúsítására tétetett.”¹⁰

A dualizmus kori magyar polgári jog az özvegyi jog (jusviduale) és a hitvestársi öröklés (successio conjugalis) tekintetében valóban különösen védett jogokat biztosított. Az özvegyi jog tulajdonképpen a férj részletesen szabályozott nőtartási kötelezettségében gyökeredzett, amely köteletség a férj halála után örököseire is átszállott. A gyakorlat szerint az özvegyi jog, mint különleges jog, az örökösödési per keretén kívül, külön keresettel érvényesíthető is volt, ez okból az özvegy, jellemző módon arra sem volt szorítható, hogy özvegyi jogát a férj hagyatékával szemben fennálló egyéb igényeivel összekötve egy keresettel érvényesítse. Sőt, erre vonatkozóan

⁸ Štátny Oblastný Archív v Prešove. S.M. Testament gr. Antona Sztáraya dedičské spory-nároky 1893–1900. 31/1894

⁹ Ugyanott.

¹⁰ Štátny Oblastný Archív v Prešove. S.M. Testament gr. Antona Sztáraya dedičské spory-nároky 1893–1900. 77/1894

a Kúria egy elvi jellegű határozatával egészen odáig ment, hogy az özvegyi jogon haszonélvezett birtoknak az özvegy által történő megrongálása is csupán arra jogosította fel az öröklésre hivatott egyéneket, hogy az özvegyet kártérítésre kötelezze, de az özvegyi jog megszorítására, nem.¹¹

A Sztáray család ügyvédje az özvegy alkalmatlanságáról szóló érvet „valótlan ráfogásnak” minősítette és visszautasította. Kifejtette, hogy a hagyatéki vagyonok gondozását és kezelését az özvegy személyesen eszközli s ő is, mint minden nagybirtokos „arra egészen hivatott” s a közvélemény által is „teljesen alkalmasoknak és szakértőknek elősmert közegek” segítségével él. Mindezek megállapítása mellett az ügyvéd ellentámadásba ment át és többféle alapon is kétségbe vonta Apponyiné öröklési jogát.

A tárgyaláson a többi örökös Sztáray Ruth Flóra, és Apponyi Georgina csatlakozott az özvegy érveléséhez, mely szerint a hagyaték még peressé nem vált és így a zárlat elrendelése jogilag nem is lehetséges. Zichy Gábor képviselőjében Ambrózy Nándor ügyvéd kifejtette, hogy a várpalotai uradalomra vonatkozó zárlati kérelem már csak azért is elutasítandó mert a birtokon belül lévő Zichy Gábor birtoklása mindaddig jogszerűnek tekintendő, míg vele szemben erősebb jogot nem igazolnak, ráadásul Zichy Gábornak a vagyon kezelésére vonatkozó alkalmasságát eddig senki sem vonta kétségbe.

Az utolsó szó jogán, Apponyiné a zárlatra vonatkozó kérelmét fenntartotta és hangsúlyozta, hogy a végrendeleti intézkedések addig nem szolgálhatnak bírói intézkedés alapjául míg azt hatályos ítélettel el nem ismerik.

Az elhangzott nyilatkozatok alapján a Nagymihályi Járásbíróság a Sztáray birtok zárlat alá vonása iránti kérelmet elutasította. Az ítélet indoklása szerint, az özvegyet „a végrendelet érvényesülése esetében a korlátlan, a törvényes örökösödés beállása esetén pedig az özvegyi haszonélvezeti jog megilleti.”¹²

Az özvegy feltételezett alkalmatlanságával kapcsolatban az ítélet kimondta, hogy „az összes érdekelt felek nyilatkozata szerint, a birtokban lévő grófnő, mint lelkiismeretes, szorgalmas és takarékos gazda van föltüntetve”, sőt a bíróság saját szerűen – bár a korabeli bírósági gyakorlatban nem szokatlanul- mintegy közvetlen garanciát vállalt a grófnő mellett, amikor megfogalmazta, hogy „a bíróság előtt is ismeretes köztudomásszerű tény: hogy a reábízott vagyont saját közvetlen főfelügyelete mellett, a gondos házigazda körütekintő takarékoságával, lelkiismeretesen kezeli”.¹³

¹¹ Ugyanott.

¹² Štátny Oblastný Archív v Prešove. S.M. Testament gr. Antona Sztáraya dedičské spory-nároky 1893–1900. 86/1894

¹³ Ugyanott.

A várpalotai birtokkal kapcsolatban a bírósági ítélet kijelenti, hogy az uradalom eredetét tekintve szerzeményi birtok, így a végrendelet alapján Zichy Gábort, illetve annak érvénytelensége esetén, az örökhagyó özvegyét, mint hitvestársi örököst illetik meg.

Bár az ítélet megerősítette Zichy Gábor jogszerű birtoklását, a törvényi öröklés lehetőségének kimondása először vetette fel a Zichyek számára a birtok elvesztésének elvi eshetőségét. Az elutasító végzést Apponyiné nem fogadta el, az ellenfolyamodást nyújtott be, amelyben nehezményezte, hogy a járásbíróság a tételes törvény alapján állapította meg az özvegy jogait, mintha nem végrendeleti, hanem törvényes öröklésről lenne szó.

Ezt az eshetőséget erősítette, hogy Sztárayné eredeti álláspontját részben módosítva kijelentette, hogy bár a várpalotai uradalom nincsen az özvegy birtokában, jogcíme azonban a birtoklásra létezik és adott esetben azt érvényesíteni is fogja.

Apponyiné újabb felfolyamodását 1894. november 15-én a Kassai Ítéltábla másodfokon is elutasította. A bíróság ítéletének indoklása szerint, a folyamodó „nem hozott fel olyan adatokat, melyekből okszerűen következtethető volna az, hogy a hagyatéki állagát az özvegy hasznélvezetében bármi tekintetben veszélyeztetné”.¹⁴

A zárlati igény elutasításának dacára, rövid gondolkodás után, a Sztáray család úgy döntött, hogy az örökség körüli helyzet tisztázásának érdekében saját maga kéri a végrendelet peresítését. A Sátoraljaiúj helyi Törvényszékhez intézett beadványukban a Nagymihályi Járásbíróság eljárását bírálva kifejtették, hogy a hagyatéki tárgyaláson az örökösök között egyezség nem volt létrehozható „ennél fogva az alapkérdés eldöntése czéljából a felek valamelyike perre utasítandó lett volna, így nem maradt egyéb hátra, hogy mi alulírottak magunk vigyük a dolgot, közvetlenül a per útjára”.¹⁵

A család perirata többnyire megismételte a végrendelet eredeti rendelkezéseit, lényeges kérdésben kizárólag a várpalotai uradalommal kapcsolatban megfogalmazott igényeket tekintve lépett túl azon. A perirat amellet, hogy megerősítette, kéri a várpalotai kastélyt és uradalmat „Zichy Gábornak és fiörököscinek végrendeleti hagyomány czímén tulajdonul megítélni”, a birtokkal összefüggő terheket határozottabban és tágabban állapította meg. Így a Sztáray Ruth Flórának hagyományozott százezer Ft-ot még a tulajdonba lépés előtt bírói letétbe kérték helyezni és az örökséghez az örökhagyó halálától számítottan öt százalék kamatot is fel kívántak számíttatni. Megerősítették, hogy a várpalotai uradalommal kapcsolatos terheket a Zichyek egyedül és kizárólag viselni és kielégíteni tartoznak. A perirat a hagyatéki leltárban és a végrendeletben felsorolt terheken kívül a néhai Sztáray Antal által Sztáray Ruth

¹⁴ Ugyanott.

¹⁵ Štátny Oblastný Archív v Prešove. S.M. Testament gr. Antona Sztáraya dedičské spory-nároky 1893–1900. 105/1894

Flórának biztosított ezerötyszáz Ft-os életjáradék átvállalását is a várpalotai örökösök kötelességévé kívánta tenni. Ezen felül a birtokra terhelt kötelezettségek, a felmerült járadék tőketartozás, a várható örökösödési illeték és annak kamata „az özvegy valamint az aláírt általános örökös és a helyettesített örökösök javára telekkönyvileg ke-belezendő be.”¹⁶

A várpalotai örökséggel kapcsolatos szigorító elvárások további elemeként a per-irat megfogalmazta, hogy amennyiben a per során a végrendelet mégis érvénytelen-nek bizonyulna, abban az esetben az özvegy az egész hagyatékot a várpalotai urada-lomhoz tartozó összes ingó és ingatlan vagyonokat és szerzeményeket hitvestársi örökösödés címén magának kéri majd megítélni.

A felgyorsuló események hatására Zichy Gábor is lépéskényszerbe került. Előbb saját várpalotai öröklése körüli jogi viszonylatokat egyértelműsítve, 1894 legvégén a Zichy fiúk, Zichy Miklós, Zichy Frigyes és Zichy Vladimír hivatalosan is elismerték apjuk öröklési és a várpalotai uradalomhoz tartozó összes ingó és ingatlan vagyon fe-letti korlátlan rendelkezési jogát és azt is, hogy „azon javak Gr. Zichy Gábornak min-den korlátozás és feltétel nélkül – teljes tulajdoni joggal – bíróilag átadassanak”.¹⁷

Ugyanitt Zichy Gábor a Sztáray végrendelet intenciói szerint kijelentette, hogy a várpalotai uradalmat „illetőleg azon értékek, mely azokat az időfolytáni netáni bár-mi című változás következtében helyettesítendi” fiainak fogja végrendeletileg ha-gyományozni.

Az öröklési rendet megerősítő kölcsönös nyilatkozatokat követően Zichy Gábor, mint a várpalotai uradalomnak a Sztáray végrendelet által megnevezett egyetlen ha-gyományosa, a hagyatéki bírósághoz fordult a birtok részleges átadásának igényével.

A Nagymihályi Járásbíróság 1895. március 30-án, bár a várpalotai uradalmat szerzeményi birtoknak találta, Zichy Gábor részleges átadás iránti kérelmét az 1868. évi 54. tc. alapján, mely a hagyaték egészének, vagy egy részének az átadását csakis az öröklésre hivatottak megegyezésével tette lehetővé, elutasította.¹⁸

A bíróság ezzel a határozattal közvetett módon azt üzentte a felperesnek, de leg-alábbis olyan értelmezésekre is lehetőséget adott, hogy a Zichyek várpalotai birtok-lása csupán végleges jogalapot nélkülöző, átmeneti állapot.

A Nagymihályi Járásbíróság ítélete ezzel alapjaiban változtatta meg az örökségi eljárást. Apponyiné zárlati igénye, valamint a Zichyek várpalotai öröklésének meg-kérdőjelezése az egész végrendeletet kérdésessé tette.

¹⁶ Ugyanott.

¹⁷ Štátny Oblastný Archív v Prešove. S.M. Testament gr. Antona Sztáraya dedičské spory-náro-ky 1893–1900. 109/1894

¹⁸ Štátny Oblastný Archív v Prešove. S.M. Testament gr. Antona Sztáraya dedičské spory-náro-ky 1893–1900. 15/1895

Az örökösök közötti viszonylagos egyensúlyi helyzet és érdekközösség érthető módon megbillent. A Sztáray család ezt követően a per lezárultáig tulajdonképpen kétfrontos harcra kényszerült. Részben mindent megtettek azért, hogy Sztáray Antal végrendelete eredeti formában teljesüljön, részben pedig a változó körülményekre tekintettel, a várpalotai örökségre vonatkozó teljes körű özvegyi-hitvestársi jogigényt hangsúlyozták.

Ennek értelmében, bár a Nagymihályi Járásbíróság ítélete nem volt kedvezőtlen az özvegy számára, mégis Zichy Gábor igényével kapcsolatban a járásbíróság illetéktelenségét hangsúlyozták és úgy ítélték meg, hogy a bíróság egyetlen feladata az lett volna, hogy az ügyiratokat – mivel a hagyaték peres útra perelődött – a Sztáray-per bíróságához, a Sátoraljaújhelyi Törvényszékhez áttegyék.

Az ítélettel szemben az azonnal benyújtott semmisségi panaszt még egységesen az egész Sztáray család jegyezte, ám a bomlás első jelei már jelentkeztek.

A végrendelet esetleges megsemmisítésével a legtöbbet veszítő Sztáray Ruth Flóra és Zichy Gábor között különtárgyalások kezdődtek.

Zichy Gábor előbb az Érsekújvári Takarékpénztárban hat külön betétkönyvben elhelyezte a végrendeletben meghatározott százezer Ft hozományt (már az alig egy éve bevezetett új hazai fizetőeszközben, az aranyalapú koronában), majd Sztáray Ruth Flórával hosszas alkudozásokat kezdett a tőke, illetve a kamatok átadásának módjáról és idejéről.

Míg Zichy Gábor a Sztáray birtok telekkönyvi átírását követően képzelte el a hozomány átadását, addig Sztáray Ruth Flóra a per bonyolultságára hivatkozva, legalább a részleges azonnali fizetéshez ragaszkodott.

A különtárgyalások ideje alatt Zichy Gábor egy u.n. felfolyamodással megtámadta a Nagymihályi Járásbíróság részleges átadást elutasító határozatát.

Zichy arra hivatkozott, hogy az özvegy a végrendeletet minden fenntartás nélkül elfogadta és azt a várpalotai birtok átadásával is megerősítette.

Az örökösök közül egyedül Apponyi Gyuláné emelt kifogást – érvelt Zichy Gábor – de ő is kizárólag azért, mert az ági javakban kívánt örökösödni, pedig a várpalotai uradalom egyértelműen, az összes megszületett bírósági ítélet és állásfoglalás szerint a néhai Sztáray Antal szerzeményi birtokának minősült.¹⁹

Zichy Gábor felfolyamodásának a Kassai Ítéltábla 1895. április 30-án tartott nyilvános ülésén, az ügynek újabb fordulatot adva, helyt adott.²⁰

Az ítéltábla ítélete a várpalotai uradalomhoz tartozó javakat „az azokból fizetendő hagyománybiztosítottak mellett átadandónak mondta ki, mivel Zichy Gábornak

¹⁹ Štátny Oblastný Archív v Prešove. S.M. Testament gr. Antona Sztáraya dcdičské spory-nároky 1893–1900. 29/1895

²⁰ Ugyanott.

az özvegy a birtokot önként adta át, másrészt a várpalotai uradalmat Zichy Gábor ténylegesen a birtokában tartja, harmadrészt a végrendeletet megtámadó Apponyiné kizárólag Várpalotát nem érintő ági vagyon öröklésére tartott igényt.”²¹

Az ítéletábra végzése alapján eljáró Nagymihályi Járásbíróság 1895. május 10-én a teljes várpalotai uradalmat kilencszázhetvenezer Ft értékben Zichy Gábornak tulajdoni jog biztosítása mellett átadta. Egyúttal kötelezte az örököst, hogy a Sztáray Ruth Flórának rendelt százezer Ft-nak öt százalékos kamattal megnövelt összegét a járásbíróságnál helyezze letétbe, a grófnő által követelt életjáradék iránti igényt pedig „a törvény rendes útjára” utasította.²²

A bírósági határozat először nevesítette a várpalotai uradalmat terhelő kötelezettségek között a várpalotai Nepomuki Szent János Katolikus Leányiskolát érintő kötelezettségeket. Ezek szerint, a Sztáray Antal által nyújtott évi háromezer Ft-os alapítványi támogatás folyósítását a végrendeleti örökös számára is kötelező erejűnek mondta ki. Az évjáradék összegét az uradalmakhoz tartozó ingatlanok felett az iskola javára bejegyeztetni rendelte. A bíróság ítélete tulajdonjogi értelemben is igen kedvezően érintette a várpalotai iskolát, amennyiben kimondta, hogy az örökös „köteles telekkönyvi érvényesítésre alkalmas okirattal megengedni, hogy az említett leányiskola javára a felül építményére a tulajdonjog és a megfelelő telekre a föld-haszonélvezeti jog bekebeleztesse.”²³

A járásbíróság kimondta, hogy a Kassai Ítéletábra másodbírósági végzése ellen további felfolyamodásnak helye nincsen és „ha fellebbezés a törvény rendelkezése ellenére mégis adatnék be, ez halasztó hatállyal nem bír”.²⁴

Az ítélet az örökösök körében komoly felzúdulást váltott ki. A Sztáray család azonnal semmisségi panaszt nyújtott be a járásbírósághoz, az ítéletábrához és a per folyamán először a Kúriához. Beadványukban kifejtették „hogy a határozat oly annyira sérelmes és következményeiben rendkívüli bonyodalmakat előidéző oly rendelkezést foglal magában a melynek orvoslása törvénnyel kizárva nem lehet, a mint-hogy az valóban nincs is kizárva”. Határozottan kifogásolták, hogy az ítélet szerint Zichy Gábor a várpalotai uradalom birtokába léphet azelőtt, hogy kielégítette volna Sztáray Ruth Flóra igényét. Valószínűsítették beadványukban, hogy „az örökhagyó nem akarta Sztáray Ruth Grófnőt annak kitenni, hogy a 100.000,- ftért előbb még Zichy Gábor Gróffal perlekedni legyen kénytelen.”²⁵

²¹ Ugyanott.

²² Ugyanott.

²³ Ugyanott.

²⁴ Ugyanott.

²⁵ Štátny Oblastný Archív v Prešove. S.M. Testament gr. Antona Sztáraya dedičské spory-nároky 1893–1900. 31/1895

Kifogásolták továbbá, hogy a Zichy Gábor által viselendő terhek közül az ítélet konkrétan csupán a várpalotai leányiskola javára tett alapítványt nevezte meg, a többi kötelezettségeket sommásan egybefoglalta és velük kapcsolatban csupán a végrendelet intencióit ismételte meg. „A bíróságnak nem az a feladata – mondták a fellebbezők –, hogy a végrendelet szavait ismételje, hanem hogy a végrendelet intézkedéseit inconcréto alkalmazza és foganatba vegye, vagy legalább biztosítsa”.²⁶ A Sztáray család a várpalotai uradalmat Zichy Gábornak átadó Sztáray által írott levél bizonyítékként való felhasználását szintén elfogadhatatlannak tartotta, mivel „a hagyatéki eljárásban nincs contradictorius eljárás – a hagyatéki eljárás során hozott végzésekben a bíróságnak az egyik fél által egyoldalúan becsatolt okmányokra hivatkozni nem lehet, s azoktól bizonyítékot megállapítani nem szabad.”²⁷

A Sztáray családtól függetlenül nyújtott be fellebbezést gróf Apponyi Györgyné, aki kifejtette, hogy az 1881. évi 59. tc. szerint a hagyatéki eljárás részleges átadást nem ismer, valamint a több milliós hagyatéki teher az egész örökséget egyetemlegesen terheli a várpalotai uradalommal együtt. Apponyiné újra kijelentette, miszerint tagadja, hogy a végrendelet az örökhagyó utolsó akaratára lenne.²⁸

A többírányú fellebbezéseknek a Kúria 1895. július 2-án nyilvános ülésén helyt adott és megszületett végzésével ismételt az elsőbírósági ítéletet hagyta helyben, mely alapján a várpalotai uradalom nem volt átadható Zichy Gábornak. Az indoklás szerint „a végrendelet alapján történő átadása csak az esetben lehetne helye, ha e tekintetben az összes érdekelt felek között egyezség jött volna létre.”²⁹

A végrendelet érvénytelenségének esetére az özvegy mellett gróf Apponyi Albert és Sztáray Ruth Flóra is igényt jelentettek be, így „az érdekelt felek belecgezésének hiányában, sőt korlátozott ellenzése folytán a várpalotai uradalom bírói átadása nem volt elrendelhető.”³⁰

A Kúria ítélete nyomán Zichy Gábor azonnal kísérletet tett a várpalotai birtok visszaszerzésére, ám 1896 júliusában, miután a várpalotai örökség részleges átadása iránti kérelmét a Kúria nyilvános ülésen megtárgyalta, azt véglegesen elutasította.

A Kúria döntésével a per első szakasza lezárult. A per első három évében a végrendelet és egyáltalán az örökösödési eljárás folyamatosan mind több ponton vált bizonytalanná. Előtérbe kerültek a Sztáray-féle végrendeleti intézkedéseket egészé-

²⁶ Ugyanott.

²⁷ Ugyanott.

²⁸ Štátny Oblastný Archív v Prešove. S.M. Testament gr. Antona Sztáraya dedičské spory-nároky 1893–1900. 40/1895

²⁹ Štátny Oblastný Archív v Prešove. S.M. Testament gr. Antona Sztáraya dedičské spory-nároky 1893–1900. 52/1895

³⁰ Ugyanott.

ben, vagy részlegesen negligáló jogi és pénzügyi megoldások. Világosabbá váltak az örökösök közötti érdekkülönbségek.

Új helyzetet teremtett az is, hogy a Kúria döntését követően elhunyt az örökösödési per kezdeményezésének főszereplője Apponyi Gyuláné (akit ezután a perben egyik örököse, Apponyi Lajos képviselt) és az örökség harmadik kedvezményezettje gróf Sztáray István. A felek mindinkább jogi állóháborúra rendezkedtek be.

1896 közepétől a végrendelet legbizonytalanabb, ám éppen ezért legfontosabb, a per és az örökség egészét eldöntő kérdése a várpalotai uradalom öröklése lett.

A várpalotai örökség ügyében Sztárayné a Kassai Ítéltáblánál, a már a hatályba lépett új örökösödési törvény³¹ alapján, új eljárást kezdeményezett. Periratában kifejtette, hogy mint oldalági örökös a végrendeletet minden tekintetben érvényesnek tekinti. Arra az esetre azonban, ha a végrendeletet bármilyen oknál fogva, vagy bármely részében érvénytelennek mondanák ki, vagy a végrendeletben megjelölt vagyonok bármely oknál fogva törvényes örökösödésre kerülnének, azokra nézve, mint oldalági örökös igényt tart és ebben az esetben kéri az oldalági örökösödést javára egyharmad részben megállapítani.

Zichy Gábornak a várpalotai örökségből történő birtokon kívülre kerülése előtérbe állította a palotai uradalmat Sztáraynak Antalnak, illetve fiú örökös hiányában Zichy Gábornak hagyományozó Waldstein János-féle végrendelezés értelmezését.

Az özvegy álláspontja szerint, Zichy Gábor és örökösei a várpalotai uradalomhoz Waldstein János eredeti, 1876-ban felbontott végrendelete alapján semmilyen jogos igényt nem formálhattak. Waldstein János végrendelete szerinte ugyanis világosan és külön is hangsúlyozta, hogy a várpalotai birtokra vonatkozó rendelkezéséből semmiféle utóörökösödési igény nem származtatható. Zichy Gábor és örökösei tehát a várpalotai uradalmat csakis Sztáray Antal gróf végrendelete alapján, annak értelmében és korlátai között igényelhetnék, mert Sztáray Antalnak végrendelete megírásakor a várpalotai uradalomra vonatkozó rendelkezési joga teljesen szabad és korlátotlan volt.

Ha érvényes Sztáray gróf végrendelete, – fejt ki az özvegy – akkor a várpalotai uradalom az ebben a végrendeletben meghatározott és keresetlevelükben részletezett terhekkal, megilleti a Zichy családot, mert ezt Sztáray Antal korlátlan rendelkezési jogának alapján így akarta, ha azonban Sztáray végrendelete érvénytelen, akkor Zichy Gábornak és törvényes utódainak a várpalotai uradalomhoz joga nincs, mert nem létezik olyan végintézkedés, amelyre igényüket alapíthatnák.³²

³¹ Az 1894. évi 16. tc. Az örökösödési eljárásról.

³² Štátny Oblastný Archív v Prešove. S.M. Testament gr. Antona Sztáraya dedičské spory-nároky 1893–1900. 4/1896

A Kassai Ítéltábla az örökség és az örökösödési eljárás minősítése, valamint a várpalotai uradalom hovatartozása kérdésében folyó pereket egyesítette, majd egy újabb összetett tárgyalási szakaszt követően 1898. június 27-én, nyilvános ülésén ítéletet hirdetett.³³

Az ítéltábla Sztáray Antal végrendeletét, a Végakaratomhoz címet viselő iratot, eredeti formájában, általánosságban érvénytelennek mondta ki. Így a végrendelet egyik fő intézkedését, amely a nagymihályi uradalomhoz tartozó, az elsőfokú bírói ítéletben körülírt ingó s ingatlan javakból családi hitbizomány felállítását rendelte, érvénytelennek nyilvánította. A nagymihályi uradalomhoz tartozó hagyatéki javakat végrendeleti öröklés címén Sztáray Sándornak adta át.

Zichy Gábornak, mint végrendeleti örökösnek, illetve hagyományosnak átadta a végrendeletben megjelölt várpalotai kastélyt és birtokot, azzal a kötelezettséggel, hogy tartozik az uradalom által fizetett kegy- és nyugdíjakat, az alapítványokat, ahogyan azok a hagyatéki leltárban fel vannak tüntetve, ezenfelül a Sztáray Ruth Flórát illető évjáradékot és a várpalotai uradalom után kivetendő örökösödési illetéket viselni, illetve kielégíteni.

Az elsőbíróság ítéletének azt az intézkedését, miszerint a nagymihályi uradalomhoz tartozó összes hagyatéki javak korlátlan haszonélvezeti joga élete fogytáig Sztáray Antalnéti illeti, az ítéltábla helybenhagyta.

Az összes többi öröklési kérdésben, nevezetesen az alapítványi, az óvoda- és menedékház fenntartási kérdésekben, Sztáray Ruth Flóra életjáradékának és kamat követelésének ügyében, valamint annak az eldöntésében, hogy ezek a kötelezettségek a törvényes örökösök melyikét, milyen arányban terhelik, egy újabb, a törvényes öröklés szabályozásának kérdésében meghozandó ítéletre utalta.

A Kassai Ítéltábla ítélete alapján, a továbbra is nyitott örökségi kérdéseket egyesítették és az eljárást az illetékes Sátoraljaújhegyi Törvényszék hivatalból indította meg. Az új eljárás központi kérdése immár az volt, hogy lehetséges-e a végrendeleti feltételeket Zichy Gáborral szemben súlyosbítani, vagyis Sztáray Ruth Flóra követeléseit, az örökségi költségeket, az örökhagyó jótékonyági intézkedéseinek terhet a Zichyek várpalotai örökségére terhelni?

Az özvegy álláspontja szerint, az összes végrendeletileg nevesített terhet a várpalotai birtokra kell jelzálogilag terhelni, hiszen a végrendelet szerint a hagyományosnak az örökség ezekkel a terhekkal együtt járt. Sztáray Ruth Flóra saját követeléseit szintén a Zichy Gábor-féle örökségre kívánta terhelni, ezt azonban nem csak Zichy Gábor, de az özvegy sem támogatta.

³³ Ugyanott.

Mindeközben Zichy Gábor váratlanul újabb nehézséggel volt kénytelen szembenézni. Még 1892-ben néhai Sztáray Antal egy jelentősebb kölcsönt vett fel a Székesfehérvári Takarékpénztártól, melynek esedékes törlesztő részleteit és kamatait Sztáray halálát követően, a takarékpénztár sorozatos felszólításainak ellenére, senki sem fizette. Ezt követően a takarékpénztár a Székesfehérvári Törvényszéken a kölcsöntőke tartozás és járulékeinak megfizetésére keresetet nyújtott be. Zichy Gábornak egy újabb per végképp nem hiányzott, ráadásul a meginduló jogi eljárás egy új szereplőt kapcsolt volna be a várpalotai öröklés körüli csatározásokba, ami egyáltalán nem állott Zichy Gábor érdekében.

Ennek megfelelően a Zichy család különtárgyalásokat kezdett és megkísérelt elfogadható biztosítékokat kínálni a takarékpénztárnak. Zichy Gábor a várpalotai uradalom valós piaci értékével kapcsolatban először hivatkozott egy innsbrucki takarékpénztár 1880-as jelzáloghiteléhez szükséges értékbecslésre, mely a várpalotai örökséget 2.462 ezer Ft-ra, (az 1893-as hagyatéki leltárban szereplő összeg mintegy két és félszeresére) értékelte fel. A takarékpénztárral folytatott tárgyalásain Zichy Gábor kijelentette, hogy a teljes Sztáray örökség tízmillió Ft-ot meghaladó értéke, biztos garanciaként szolgálhat a takarékpénztár követeléseinek kielégítésére. Zichy Gábor szerint a várpalotai uradalom átírása csak azért késik, mert az oldalági törvényes örökösök „a hagyaték tárgyát képező ági vagyonra nézve -az én örökségemet képező várpalotai uradalmat éppen nem érintő- örökségi igényt jelentettek be.”³⁴

A székesfehérvári keresetet, a várpalotai örökséget terhelő terheknek az egész hagyatékra történő kiterjesztésének igényét, özvegy Sztárayné is élénk figyelemmel kísérte, olyannyira, hogy Zichy Gábor előterjesztéseit egy székesfehérvári ügyvéd rendszeresen lemásolta és elküldte az özvegynek.

Sztárayné a székesfehérvári közjáttékkal egyidejűleg, a Kassai Ítéltáblán született, a családi hitbizomány alakítására vonatkozó ítéletet megfellebbezték. Az özvegy érvelése szerint, végrendeletében az örökhagyó „a leghatározottabban kijelenti, hogy az ő legfőbb célja, amelyre egész életében törekedett, az volt, hogy vagyonából a gróf Sztáray nemzetség javára hitbizomány alapíttassék; ellenben ugyanezen végrendeletében a törvényes örökösödésről csak úgy emlékezik meg, mint egy oly eshetőségről, amely minden törekvése és buzgólkodása ellenére esetleg mégis bekövetkezhetik.” Ennek ellenére az ítéltábla az örökhagyó szándékáról és akaratáról mégis úgy beszél, mintha az valami módon „a törvényes öröklés helyreállítására”, a „a törvényes öröklés biztosítására” irányult volna. Az özvegy a végrendelet érvényét az új eljárásban is fenn kívánta tartani dacára annak, hogy a végrendelet teljes érvénytelenítése az özvegyre nézve kétségtelenül nagyobb anyagi haszonnal járt volna, hisz

³⁴ Štátny Oblastný Archív v Prešove. S.M. Testament gr. Antona Sztáraya dedičské spory-nároky 1893–1900. 5/1898

a hagyatéki vagyon szinte kizárólag az örökgyó szerzeményi vagyona volt, így a végrendelet érvénytelensége esetében az özvegy ezt a vagyont nem csak özvegyi haszonvételi joggal, hanem tulajdonul is örökölte volna.³⁵

Az ítéltábla ítélete nyomán a Zichy Gábor és a Sztáray család öröklésre hivatott törvényes örökösei közötti többszöri jegyzőkönyvi tárgyalást követően, 1899 nyarán a Sátoraljaújhelyi Törvényszék a per legfőbb kérdéseiben ítéletet hirdetett.

Az ítélet véglegesen megállapította, hogy a Sztáray-Zichy-Apponyi perben a végrendeleti örökösödés és a hitbizomány alapítás helyett, a törvényes örökösödés állapota állt be. A törvényszék Zichy Gábort a Sztáray Ruth Flóra részére járó százezer Ft hagyomány készpénzben történő letételére kötelezte, valamint Zichy Gábor tulajdonjogának bejegyzését a várpalotai uradalomra csak ennek a százezer forintnyi letét létesítése után engedte meg.

A bíróság megítélése szerint, az örökgyó ezzel a megoldással nem csak Sztáray Ruth Flórát akarta biztosítani, hanem elsősorban saját többi hagyatéki tömegét és örököseit, hisz abban az esetben ha kötelezettségét Zichy Gábor rendezi, az örökgyó más hagyatéki vagyonát az terhelni nyilván nem fogja. A bíróság értelmezésében végrendelkező ezzel tulajdonképpen egy vagyonkezelő gondnokságot szándékozott felállítani az örökösödési eljárás eredményeképpen.

Az ítélet szerint, az örökgyó által rendelt hitbizomány létesítése a végrendeletben meghatározott módon nem volt lehetséges, hisz a terhek törlesztése az évi jövedelem váltakozó mennyiségétől, a terhek jogi természetétől, a pénzviszonyoktól és egyéb körülményektől függött, így az időhatár, melynek beállta után a hitbizomány felállítása kérhető lett volna, oly határozatlan, hogy jogokat ettől függővé tenni alig lehetett.³⁶

A Sátoraljaújhelyi Törvényszék ítélete a per alapkérdéseit véglegesen eldöntötte. A nagymihályi birtok ági, vagy szerzeményi minősítésének kérdését, Sztáray Ruth Flóra követeléseinek kamatkülönbözetének megítélését pedig a bíróság további jogi eljárásra utasította.

A Sztáray Antal örökségéért meginduló több éves nagyszabású per az örökgyó halálát követő hatodik évben lényegében lezárult, ám a magyar arisztokrácia egy részét közvetlenül is érintő jogi küzdelmek a magyar örökösödési eljárásjog átalakításának és modernizációjának legfontosabb kérdéseit is éles megvilágításba helyezték.

A mindenkori örökösödési eljárás célja nyilvánvalóan a „megnyílt örökségnek birtokbavétele s így a jogszerű birtokállapot rövid úton való megállapítása”,³⁷ bár

³⁵ Štátny Oblastný Archív v Prešove. S.M. Testament gr. Antona Sztáraya dedičské spory-nároky 1893–1900. 10/1898

³⁶ Ugyanott.

³⁷ Marschalkó János: Örökösödési eljárás. Bp.1899. 2. p.

jogfilozófiai értelemben kétségkívül az öröklés történelmi intézménye teszi teljessé, hasznossá és időtlenné a tulajdon és tulajdonos jogait.³⁸

A magyar jogi hagyomány szemben a primogeniturára, vagy a törzsörökléses rendszerre építő nagy homogén európai modellekkel, öröklési jogában számos lokális szempontot vett figyelembe. Magyarországon az öröklési jog függött az érintettek rendi állásától, a vagyon eredetétől és minőségétől, eltérő öröklési rend vonatkozott földre, házra, fegyverre, vagy a személyes tárgyakra.

A végrendekezés intézménye szűk keretek között kapott szerepet, érvényességét a rendi Magyarországon mindenkor egyházi bíróságok állapították meg.

A magyar rendi joggyakorlatban végrendekezni kizárólag szerzeményi javokról és ingóságokról lehetett, a törvény előtti egyenlő és egyetemleges örökösödést (successio universalis) az 1848-as polgári átalakulás tette lehetővé.³⁹

Ezt erősítette meg az 1852. évi XI. 29-én kiadott u.n. ősiségi nyílt parancs, melynek rendelkezései szerint az örökösök az egész vagyont eszmei hányadként örökölték, a szerzés egyetlen jogi aktussal ment végbe az összes vagyontárgyra vonatkozóan, az örökölt vagyon minden aktívumával és passzívumával együtt.

Az alkotmányosság helyreállítását követően az örökösödési eljárásra vonatkozó törvények háromféle módon tették lehetővé az öröklést. Törvényes módon, vagyis a vonatkozó öröklési jogszabályok alkalmazásával, végintézkedéssel, vagyis végrendelet, vagy öröklési szerződés útján, végül a köteles rész kiadásával, vagyis a leszármazottak és a szülők szabályozott örökségi kielégítésével, amennyiben a végrendelet másokat nevezett meg kedvezményezettként.⁴⁰

A dualizmuskori Magyarországon a végrendeleti öröklésre vonatkozó szabályozás határozottan megengedő volt, hisz a magyar bírói gyakorlat tulajdonképpen az örökhagyó valódi akaratának megtalálását tekintette egyetlen feladatának. A közjegyzőkről szóló 1876. évi 36. tc. és a végrendeletekről, öröklési szerződésekről szóló 1876. évi 16. tc. jószerevével csupán a végrendeletek megfelelő alakiságát határozták meg.

Új helyzetet teremtett az 1894. évi 16. tc., amely 130 paragrafusban, nagy részletességgel és magas szakmai színvonalon, korszerű, európai megoldásokkal szabályozta a magyarországi örökösödési eljárást. Az 1894-es örökösödési eljárásról szóló törvény számos új jogi megoldást és szabályt vezetett be, amelyet már a Sztáray-Zichy-Apponyi per során is alkalmaztak.

³⁸ Horváth Attila: A magyar magánjog történetének alapjai. Gondolat 2006.

³⁹ Ugyanott. 339–347. p.

⁴⁰ Jancsó György: A magyar házassági és házastársi öröklési jog. Bp. 1901., illetve Staud Lajos: A magyar magánjog tételes jogszabályainak gyűjteménye. Bp. 1913.

A törvény hatályba lépésétől kezdve a peren kívüli eljárás kizárólag az illetékes járásbírók hatáskörébe tartozott, szemben a korábbi gyakorlattal, ahol a járásbírók mellett a királyi törvényszékek, közjegyzők, árvaszékek, árvaszéki ülnökök, szolgabírák, községi előjárók is szerepet kaptak. A törvény az örökösödési eljárások gyorsításának érdekében bevezette a részleges hagyaték átadás intézményét, amelyben a nem vitatott vagyonelemek vonatkozásában lehetővé tette az örökösödési eljárás befejezését. A törvény a hagyományost, akinek a végrendelet egy meghatározott ingatlant hagyományozott, az örökösödési eljárásban az örökössel azonos jogállásúvá emelte. Szintén az eljárás gyorsítását szolgálta, hogy annak ellenére befejezhető volt az örökösödési eljárás, hogy azon a szabályosan idézett örökös nem jelent meg.

Az 1894-es örökösödési törvény egységesítette a jogorvoslati lehetőségeket is. Panasszal a közjegyző intézkedése ellen, előterjesztéssel a haláleset felvétellel és a hagyatéki leltárral kapcsolatban lehetett fellépni. A legfontosabb jogorvoslati lehetőség azonban a felfolyamodás volt, melyet minden elsőbírósági végzés ellen, amit a bíróság a hagyatéki vagyon biztosítása ügyében hozott, benyújtható volt. Fontos garanciális elemként tartalmazta a törvény, hogy minden felfolyamodásnak a további eljárásra halasztó hatálya volt.

Az új örökösödési törvény 1896. január elsején lépett hatályba, így a Sztáray hagyatékra irányuló Sztáray-Zichy-Apponyi örökösödési per első szakasza még a régi, a második már az új szabályozás szerint zajlott, ezzel szinte első jelentős próbaköve volt az új törvénynek.

THE GREAT LAWSUIT

The legacy of Count Antal Sztáray in the Sztáray v Zichy v Apponyi trial
1893–1899

Although the large-scale litigation procedure over the inheritance of Count Antal Sztáray finally came to an end six years after the death of the benefactor (1893), the legal struggles affecting the majority of the Hungarian aristocracy also shed a bright light onto some of the important issues of modernization and transformation of the Hungarian inheritance law.

The legal regulations of last will and testament based probate were extremely tolerant in dualistic Hungary: the Hungarian legal practice actually claimed to have the single task of finding out the genuine will of the deceased. Article XXXV of the Act of 1876 on public notaries and Article XVI of the Act of 1876 on last wills and legacy contracts merely defined the formal requirements of last wills.

A new situation was created by Article XVI of the Act of 1894 whose Paragraph 130 provided Hungary with a highly professional and very detailed regulation of the probate procedure by offering up-to-date, European legal techniques. The new inheritance law entered into force on the 1st of January, 1896, so the first part of the inheritance lawsuit over the Sztáray legacy was conducted in compliance with the old regulations while the second part with the new ones, thus converting the trial into the first significant test case of the new law.